

Újdonsült albérelőink, avagy jövevények az épületlakó pókfaunánkban

Írta:

SZINETÁR CSABA

(Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Állattani Tanszék, Szombathely)

A városi élőhelyek pókfaunájával és ezen belül az épületekben előforduló fajokkal terjedelmes irodalom foglalkozik. Ezek meggyőzően mutatják, hogy a pókok egy része optimális életfeltételeket talál a városokban, s más gerinctelen állatokhoz viszonyítva is gazdagnak tekinthető az emberi környezet pókfaunája.

A pókok habitat választásában a környezet struktúrális arculatának, valamint a mikroklimatikus adottságoknak van elsődleges meghatározó szerepe. Mivel a pókok kevés kivételtől eltekintve generalista predátorok, így a prédakínálatnak többnyire csak a mennyiségi viszonyai a meghatározóak egy élőhely pók közösségének kialakításában. Mindezekből következően az emberi építmények struktúrális adottságainak, valamint azok klíma-módosító hatásainak a specifikumai determinálják az épületek pókfaunájának minőségi összetételét, míg a prédakínálat többnyire csak a populációk mennyiségi viszonyainak kialakításáért felelős. Az épületlakó pókok prédakínálatában jelentős szerepet kapnak az ember környezetében tömeges synanthrop, illetve a mesterséges megvilágításra megjelenő egyéb rovarfajok.

Szakirodalmi előzmények

A városok pókfaunájával foglalkozó korábbi tanulmányok közül említést érdemel SAVORY és LE GROS London pókfaunáját bemutató közleménye, amelyben a város teljes területéről - a zöldterületeket is beleértve - 114 fajt írtak le (SAVORY és LE GROS, 1957).

A kifejezetten csak a synanthrop pókokkal foglalkozó első jelentős tanulmány ALESOVÁ-ZDARKOVÁ 1966-os csehszlovákiai munkája. Az ő synanthropia értelmezését fogalom használatát veszi át SACHER, aki a téma első részletes összegező tanulmányát 1983-ban készíti el. SACHER összesítő elemző munkája tekinthető mindezig a téma legaposabb tanulmányának.

Kiemelkedő még PLATEN Berlin pókfaunáját feldolgozó munkája, amely a város teljes területéről begyűjtött 478 pókfaj ökológiai jellemzését is tartalmazza (PLATEN, 1984).

Meg kell említeni még THALER tanulmányát is, amely Innsbruck synanthrop pók-ról nyújt áttekintést (THALER, 1987).

A hazai épületlakó pókfajokra vonatkozó utalásokat LOKSA IMRE munkájának köszönhetően a Magyarország Állatvilága Pókok I. és II. kötetében, valamint az Állathatározóban találhatunk (LOKSA, 1969, 1972, 1984).

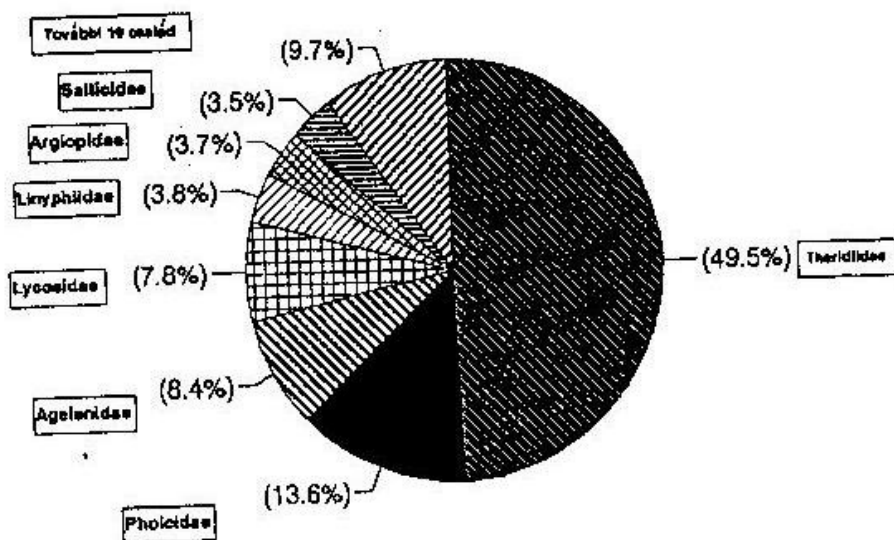
Mivel azonban Magyarországon eddig konkrétan épületlakó faunára irányuló vizsgálat nem történt, illetve az elmúlt években sem volt adatgyűjtés épületekből, a külföldi tanulmányok ismeretében ígéretesnek látszott egy hazai felmérés elvégzése is.

A városi élőhelyek pókfaunájára vonatkozó korábbi szórványos gyűjtéseimet követően 1989-ben két szakdolgozó főiskolai hallgató bevonásával - CSITÁRI IBOLYA, NÉMETH JUDIT - rendszeres gyűjtéseket kezdtem Nyugat-Dunántúlon. Az elmúlt három év során 25 településről, zömében Szombathelyről, Körmendről, valamint Győrből, illetve e városok körüli falvakból történtek a gyűjtések.

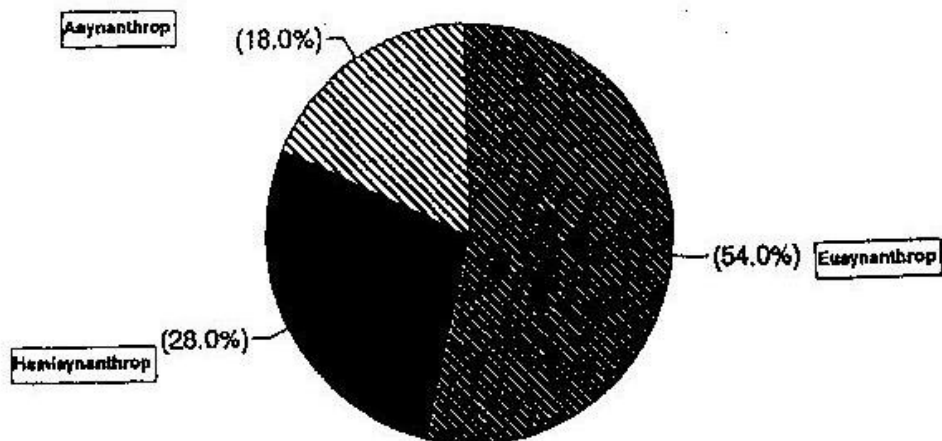
A felmért lakóépületekből és más építményekből egyelő gyűjtéssel történt az állatok befogása. Az állatok konzerválására 70%-os metanolt használtam. Több lakás esetében folyamatosan gyűjtöttünk adatokat. A határozáshoz és a fajok elnevezéséhez elsősorban LOKSA (1969, 1972) és ROBERTS (1985, 1987) munkáit használtam fel.

Eredmények

A vizsgálatok első eredményeiről 1991-ben készült egy közlemény, amely elsősorban a vizsgált élőhelyek, azaz épülettípusok eltérő faunaösszetételével foglalkozott (SZINETÁR, CSITÁRI és NÉMETH, 1991).

1. ábra. Az épületekben befogott pókok egyedszámának megoszlása a képviselt családok között

2. ábra. A synanthropia fokozatok megoszlása a teljes nyugat-dunántúli mintavételben

Család	Faj	Család	Faj
Amaurobiidae	<i>Amaurobius ferox</i> Walck.	Agelenidae	<i>Tegenaria campestris</i> C. L. Koch
Dictynidae	<i>Dictyna uncinata</i> Thor.		<i>Tegenaria ferruginea</i> Panz.
	<i>Dictyna civica</i> Lucas		<i>Tegenaria domestica</i> Cl.
Uloboridae	<i>Uloborus glomus</i> Walck.		<i>Tegenaria agrestis</i> Walck.
Scytodidae	<i>Scytodes thoracica</i> Latr.		<i>Tegenaria nemorosa</i> Sim.
Dysderidae	<i>Harpactes rubicundus</i> C. L. Koch	Mimetidae	<i>Ergaticus tuberculata</i> Degeer
Pholcidae	<i>Hoplopholcus forskali</i> Thor.		<i>Ergaticus aphana</i> Walck.
	<i>Pholcus opilionoides</i> Schrank	Theridiidae	<i>Achaearanea lunata</i> Cl.
	<i>Pholcus phalangioides</i> Fuesslin		<i>Achaearanea tepidariorum</i> C. L. Koch
	<i>Physocyclus simoni</i> Berland		<i>Stegodytes bipunctata</i> L.
Gnaphosidae	<i>Scotophaeus scutellatus</i> L. Koch		<i>Stegodytes grossa</i> C. L. Koch
	<i>Cheiracanthium mildei</i> L. Koch		<i>Teutana triangulosa</i> Walck.
Clubionidae	<i>Clubiona reclusa</i> O. P. Cambr.		<i>Theridion melanurum</i> Hahn
	<i>Eiocranum rupicola</i> Walck.		<i>Enoplognatha ovata</i> Cl.
Anypidae	<i>Anypaena accentuata</i> Walck.	Nesticidae	<i>Nesticus cellulanus</i> Cl.
Thomisidae	<i>Xysticus ulmi</i> Hahn	Tetragnathidae	<i>Pachygnatha clercki</i> Sund.
	<i>Misumenops tricuspidatus</i> Fabr.	Metidae	<i>Meta segmentata</i> Cl.
Philodromidae	<i>Philodromus rufus</i> Walck.	Araneidae	<i>Araneus diadematus</i> Cl.
	<i>Philodromus aureolus</i> Cl.		<i>Araneus sericatus</i> Cl.
	<i>Tibellus oblongus</i> Walck.		<i>Nuctenea ixobolus</i> Thor.
Salticidae	<i>Salticus scenicus</i> Cl.		<i>Nuctenea umbratica</i> Cl.
	<i>Heliophanus kochi</i> Sim.		<i>Zygiella thorelli</i> Ausserer
	<i>Euphrys lanigera</i> Sim.	Linyphiidae	
Lycosidae	<i>Pardosa amentata</i> Cl.	Erigoninae	<i>Oedothorax apicatus</i> Blackw.
	<i>Trochosa ruricola</i> Degeer	Linyphiinae	<i>Lepthyphantes nebulosus</i> Sund.
	<i>Autonia albimana</i> Walck.		<i>Lepthyphantes leprosus</i> Ohlert
Pisauridae	<i>Pisaura mirabilis</i> Cl.		<i>Lepthyphantes zimmermanni</i> Bertkau
Agelenidae	<i>Tegenaria silvestris</i> L. Koch		<i>Neriene clathrata</i> Sund.

Az 1. táblázatban bemutatott 22 család 40 genusának 55 faja került elő a vizsgálások során. Az 1. ábra szemlélteti a begyűjtött családok egyedszám szerinti megoszlását a teljes mintában. Az ábrából jól látható, hogy a törpepók (Theridiidae), az álkasaspók (Pholcidae), valamint a zúgpók (Agelenidae) teszik ki az összegyűjtött közel hetven százalékát, s a többi 19 család között oszlik meg a fennmaradó harminc százalék.

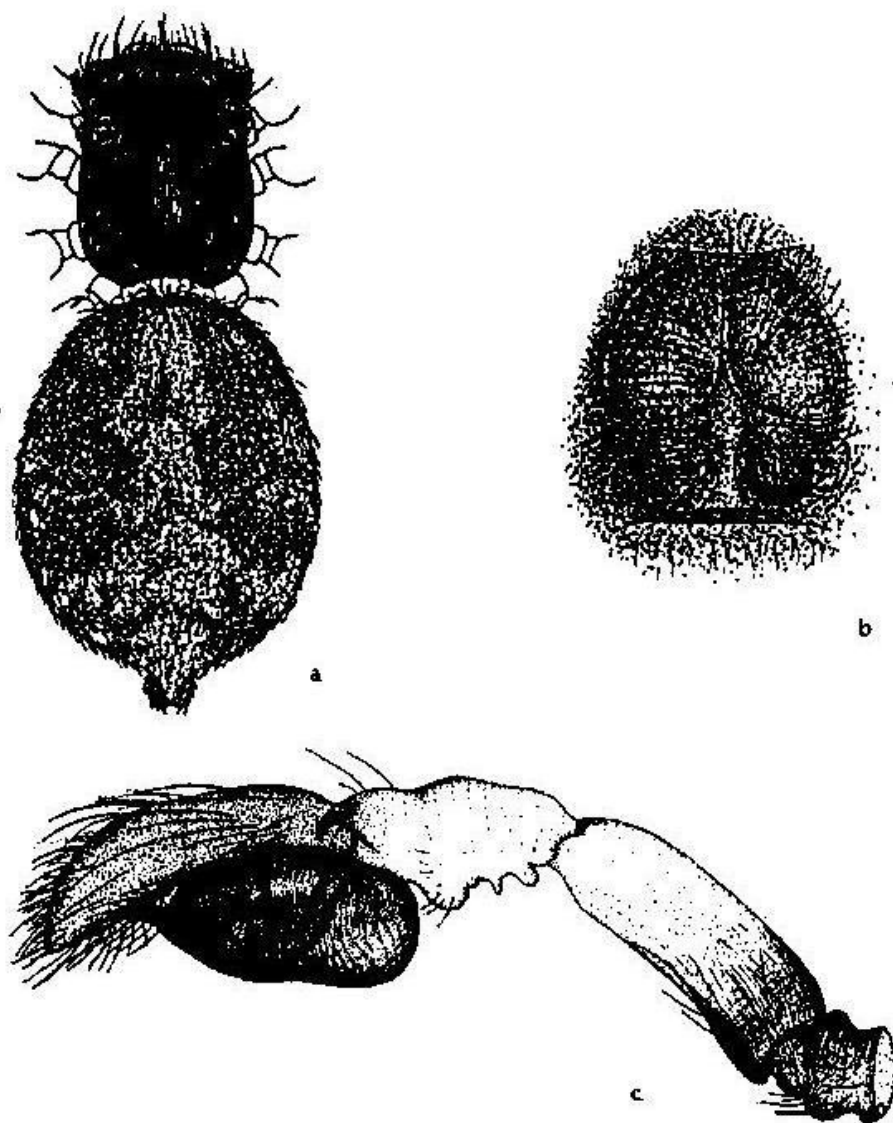
A 2. ábra a synanthropia-fokozatok megoszlását mutatja (a fajok synanthropizáltsági fokának megítélése SACHER, 1983 nyomán). Eszerint megállapítható, hogy az épületben található pók egyedszámának mintegy 80 százalékát a valódi illetve a részlegesen kultúrakövető (eusynanthrop, hemisynanthrop) fajok teszik ki. A fennmaradó mintegy húsz százalékba az alkalmi, véletlenszerű látogatók tartoznak, amelyek csak rövid idejű vendégeknek tekinthetők, mivel tartós megtelepedésük feltételi nem adottak.

Jelen közlemény további részében csupán azokkal a fajokkal kívánok foglalkozni, amelyek a hazai faunára nézve újnak bizonyultak. Az 1. számú táblázatban csillaggal jelölt öt fajról nem rendelkezünk korábbi publikált adatokkal Magyarország mai területéről.

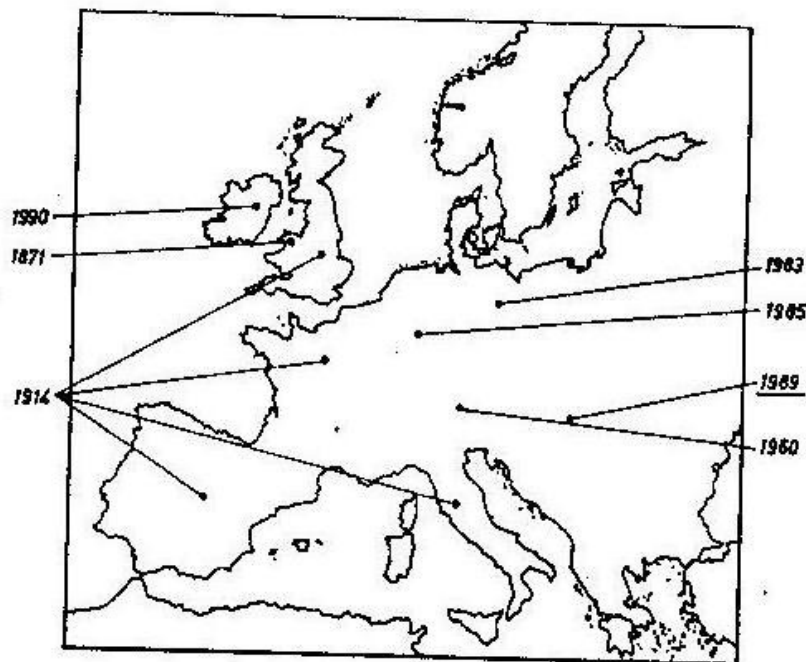
Euophrys lanigera Simon

E sötétbarna alapszínű ugrópók faj (Salticidae) 4-4,5 mm hosszú. Potrohának hátoldalán, mintegy a fejtor világos sávjának folytatásaként, nagyon jellegzetes mintázat figyelhető meg (3. ábra, a). Ez jól elkülönítő bélyeg lehet az amúgy nehezen határozható *Euophrys* fajok között. A potroh elülső peremétől egészen a fonószemölcsökig húzódó világos középsáv egyes példányoknál csaknem folytonos, másoknál ezt előbb hosszanti, hátrébb haránt, sötét övek tagolják. A középsávból kiindulóan 2-3 világos harántöv a potroh oldalára is lehúzódhat. A nőstény ivarlemezét, valamint a hím tapogatólábát a 3. ábra b és c részlete ábrázolja.

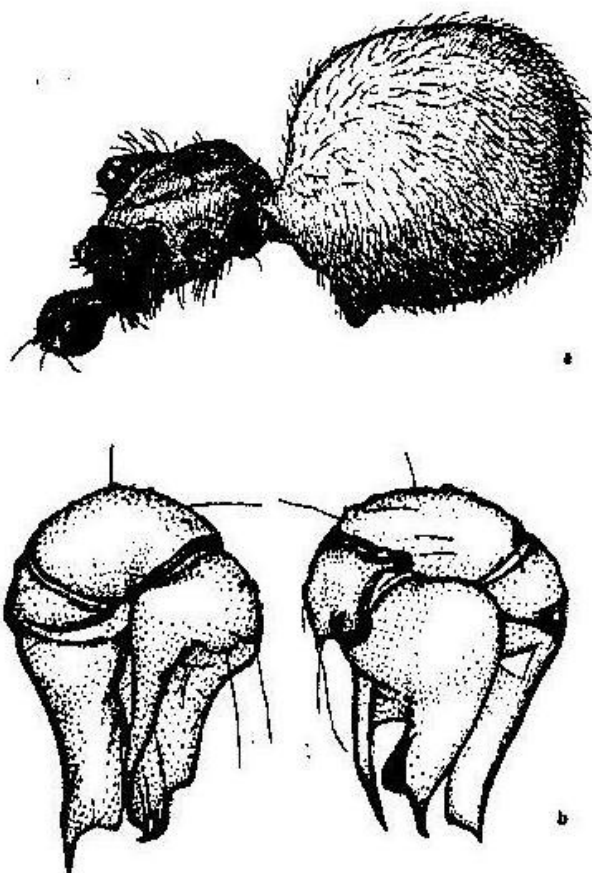
A fajt Észak-Welsből írták le (SIMON, 1871), s mint tipikus nyugat-európai épületsynanthrop fajt jegyzi a korábbi irodalom. Ausztriában THALER (1987) már 1961-ben gyűjtötte. SACHER (1983) a volt NDK területéről a fent említett összefoglaló művében még csak egy ivaréretlen példányról tesz említést. WUNDERLICH (1985) két évvel SACHER tanulmányát követően már mint a volt NSZK újonnan megjelent, s helyenként gyakori fajáról ír. Írországból HIGGINS 1990-ben közli új adatként. Hazánkból eddig tíz lelőhelyről került elő a faj két hím és több mint hatvan nőstény példánya. Több szombathelyi épületből

3. ábra *Euophrys lanigera* Simon, a: felülnézet, b: a nőstény ivarlemeze, c: a hím tapogatólába

4. ábra. Az *Euophrys lanigera* európai elterjedése az első lejegyzési évszámokkal

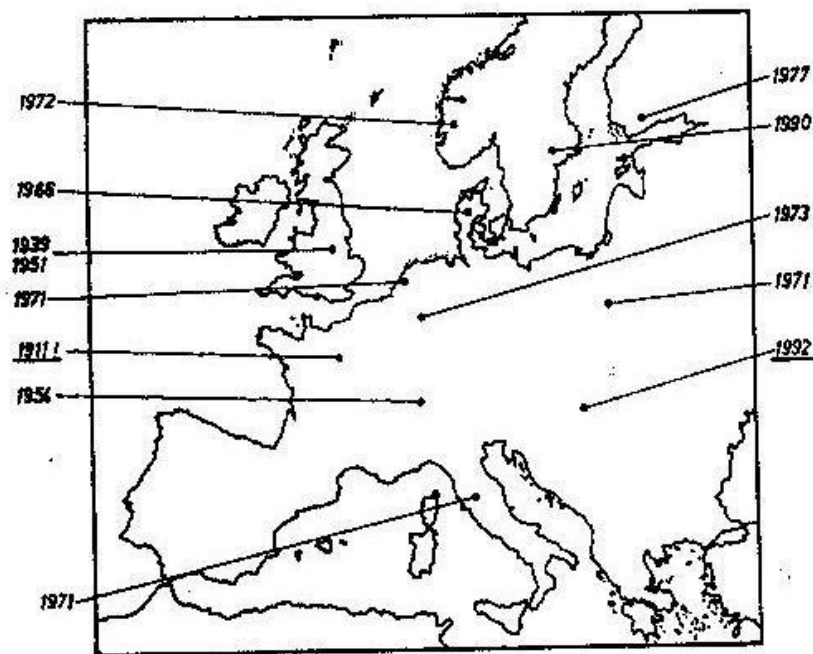
5. ábra. *Physocyclus simoni* Berland, a: oldalnézet, b: a hím jobb oldali

rendszeres megfigyelési adataink vannak róla. Nyári időszakban a házak külső felszínén is megfigyeltem. JONES (1983) szintén utal a faj nyári időszakú szabadbani megjelenésére.

Az *Euophrys lanigera* európai elterjedését, a faj első említési évszámainak feltüntetésével a 4. ábra szemlélteti. A hazai megjelenés s a korábbi nyugat-európai adatok a faj kelet felé való terjedésének tendenciáját mutatják, s feltételezem, hogy a közeljövőben hazánkban a lakóépületek leggyakoribb ugrópókjává válik.

Physocyclus simoni
Berland

Az álkaszáspókok
(Pholcidae) családjának

6. ábra. A *Physocyclus simoni* európai elterjedése az első lejegyzési évszámokkal

talános elterjedt három hazai faja mellé (LOKSA 1969) "megérkezett" a negyedik, jellegzetesen épületlakó faj, a *Physocyclus simoni* is. Könnyű megkülönböztetni a többi hazai álkaszáspóktól, ugyanis azok hosszúkás potrohával szemben az övé gömbölyded, és magasan a fejtor fölé felboltozódó alakot mutat (5. ábra). A potroh mintázat nélküli, egyszínű zöldes szürke. A fejtor a szemek területén a torrésnél sötét. A faj kisméretű kusza hálójában a rokonaihoz hasonlóan hasoldalával felfelé függeszkedik. Megzavarásakor viszont nem a rokonságára jellemző gyors ringatózással válaszol, hanem elrohan, vagy ledobja magát.

A faj 6. ábrán bemutatott európai előkerülési évszámai jól érzékeltetik a kelet felé való terjedését.

BERLAND (1911) két Párizsban fogott példány alapján írta le. SIMON (1914) véletlenszerű behurcolásként értelmezte a megjelenést, és nem tartotta valószínűnek szélesebb körű európai jelenlétét. A század közepétől nyomomonkövethető európai adatok esetleges újbóli Nyugat-Európába történő behurcolásáról és kelet felé látványos terjedéséről tanúskodnak (6. ábra). Előfordulása: Anglia (LOCKET és MILLIDGE, 1951), Svájc (COMELLINI, 1954), Dánia (BRAENDEGAARD, 1966), Hollandia (HELSDINGER, 1971, utalás JONSSON-nál, 1990), Olaszország (BRIGNOLI, 1971), Lengyelország (PRÓSZYNSKI, STAREGA, 1971), Norvégia (KLAUSEN, 1972), Belgium (FRAITURE, 1973), Németország (MORITZ, 1973), Finnország (PALMGREN, 1977), Svédország (JONSSON, 1990), Magyarország (SZINETÁR, 1992).

THALER korábban említett 1987-es munkájában mint várható fajra utal. A szerzők elsődlegesen meleg száraz pincékből írták le. SACHER (1983) e habitat választás kizárólagosságát hangsúlyozza. A *Physocyclus simoni* hazánkban először 1992 telén került elő egy szombathelyi lakásból, s eddig tíz példányát találtam meg, valamennyit lakóhelyiségben. Várható, hogy hazánkban is gyakori lesz, sőt elképzelhető, hogy már jelenleg is előfordul az egész ország területén.

E faj hazai előkerüléséről VAJDA ZOLTÁN szerzőtársammal beszámoltunk már (SZINETÁR és VAJDA, 1992).

A Dél-Európában is ritka faj épületbeni megjelenéséről - egy hím példány került elő 1989. őszén Szombathelyről - feltételezhető, hogy a későbbiekben is csak alkalomszerűen várható. A dél-alföldi szabad természetbeni adatok ismeretében elképzelhető, hogy a városok zöldterületein, mint a környezetüknél melegebb klíma-szigeteken, a faj a jövőben elterjedtté válik.

Cheiracanthium mildei L. Koch

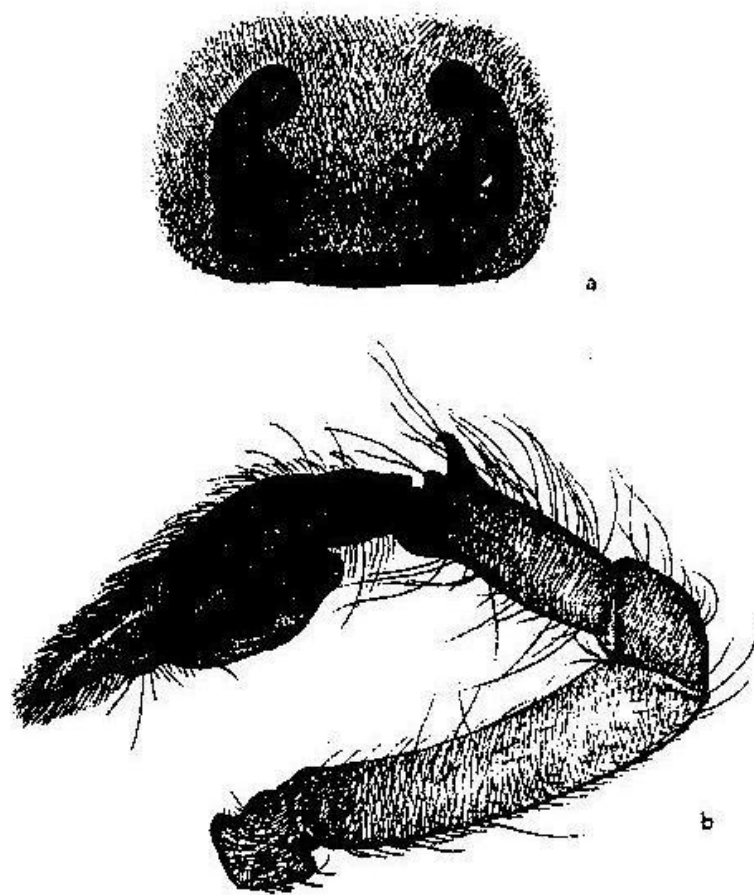
A dajkapókok (*Cheiracanthium*) egyik jól ismert dél-európai képviselője a *Cheiracanthium mildei*. Európa egész mediterrán régiójában elterjedt. CHYZER és KULCZYNSKI (1918) a Magyar Birodalom Állatvilága című műben mint az "adriai táj" jellegzetes fajt említik. A TTM Állattárának gyűjteménye bukari (Horvátország) és orsovai (Románia) példányokat őriz CHYZER gyűjteményéből (1918).

Egy hím példányát 1992. tavaszán Körmenen gyűjtöttem egy lakóház külső falán, ablakpárkány alá rögzített szövedékből. A faj tényleges városi jelenlétét az erősíti meg, hogy 1991-ben Szombathely parkjaiból lucfenyőről több ivarérett példány is előkerült (SZINETÁR, 1992).

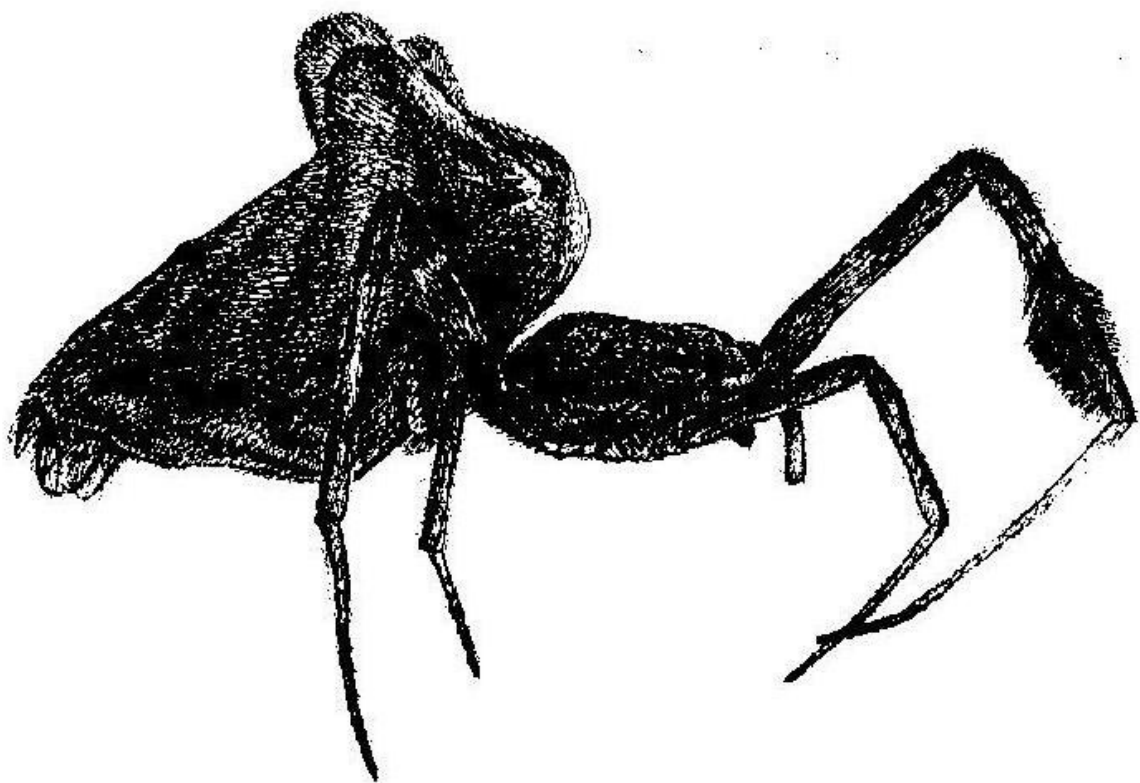
A faj biztos elkülönítése az eddig ismert hazai dajkapókoktól a jellegzetes tapogatóláb, illetve a vulva alapján lehetséges (7. ábra).

Uloborus glomosus Walckenaer

A derespókok (Uloboridae) családját hét nemükből kettő, s azokból is mindössze 1-1 faj képviseli Európában (LOKSA, 1969.). A túlnyomórészt trópusi család jellemzője a feltűnően hosszú első lábpár, a keresztespókokéhoz hasonló kerekháló vagy kerekháló cikkely, valamint a méregmirigy hiánya.

7. ábra. *Cheiracanthium mildei* L. Koch,
a: a nőstény vulvája, b: a hím tapogatólába

8. ábra. *Uloborus glomosus* Walckenaer

Az *Uloborus* genus eddig ismert egyetlen hazai faja az *U. walckenaerius* elsősorban az Alföld száraz homokterületein fordul elő alacsony növényzet között (LOKSA, 1969). Más európai *Uloborus* fajra utalást csak SIMONnál (1914) találtam, aki Korzikáról és a dél-francia Mentonból közli az *Uloborus plumipes*-t.

1989. nyarán tömegesen találtam a szombathelyi Kertész TSz üvegházaiiban egy *Uloborus* fajt, amelyet MUMA és GERTSCH (1964) közleménye alapján *Uloborus glomosus*-nak határoztam.

Az *Uloborus plumipes* fajcsoport másik három fajtól - az általuk alkalmazott kulcs szerint - az első láb metatarsusa és a tibia hosszarányának alapján (21/17) jól elkülöníthető (8. ábra). A fenti irodalom ivarszervi rajzokat is közöl, amelyeknek szintén megfeleltek példányaim. MUMA és GERTSCH (1964) adatai szerint a faj Észak- és Közép-Amerikában, valamint Nyugat-Indiában él. A szerzők nem utalnak SIMON (1914) korábbi munkájára.

A Szombathelyen, a kizárólagosan a Kertész TSz üvegházaiiban élő több ezres populáció feltételezhetően Közép-Amerikából származó behurcolás eredménye (9. ábra). Az utóbbi évtizedben több dísznövény szállítmány érkezett egy holland közvetítő vállalatot keresztül Costa-Ricából. Mivel SIMONT (1914) követően nem találtam európai közleményekben utalást épületben előforduló *Uloborus* fajra, feltételezhető, hogy e szombathelyi populáció ezidáig egyedülálló Európában, s nem zárható ki, hogy jövőbeni szétterjedésében e populációnak lesz szerepe. A konkrét üvegházak klímatiságainak ismeretében várható, hogy továbbra is csak a közel telített páratartalmú és 25°C-nál magasabb hőmérsékletű épületekben terjed el.

F & WUNDERLICH, J. (1985): Die schönsten Spinnen Europas. Karlsfeld, p. 134. — 22. SAVORY, T. H & LE GROS, A. E. (1957): The Arachnida of London. London Naturalist, 106: 41-50. — 23. SIMON, E. (1914): Les Arachnides de France. Paris, 1296 pp. — 24. SZINETÁR, Cs., CSITÁRI, J & NÉMETH J. (1991): A pókok épület-synanthropiájának vizsgálata a Nyugat-Dunántúlon II. Magyar Ökológus Kongresszus. Keszthely, Posztterek összefoglalói, 153 p. — 25. SZINETÁR, Cs. & VAJDA, Z. (1992): Egy ritka déleuropai pókfaj, a *Tegenaria nemorosa* Sim. megjelenése hazánkban. Folia Ent. Hung., 53:257. — 26. SZINETÁR, Cs. (1992): Spruce as spider-habitat in urban ecosystem, I. Folia Ent. Hung.; 53:179-188. — 27. THALER K, KOFLER, A. & MEYER, E. (1987): Fragmenta Faunistica Tirolensia VII. Beiträge zur Spinnen-Fauna Tirols. Veröff. Mus. Ferdinandeum (Innsbruck), 67:131-137.

OUR NEW LODGERS, NEW IMMIGRANTS IN THE BUILDING DWELLER SPIDER FAUNA IN HUNGARY

CSABA SZINETÁR

The author gives a survey of the spider fauna living in buildings in West-Transdanubia. 55 species of 30 genera of 22 families were collected. 5 species are new records for the Hungarian fauna. The distribution of individuals among the families is shown in Figure 1. Eighty percent of the specimens were eusynanthrop and hemisynanthrop (Figure 2.). Multitudinous presence of *Uloborus glomosus* is of particular interest because it can play an important part in pest control within green-houses.